

Kohlberg'in Ahlak Gelişimi Teorisine Göre Dede Korkut'un Yigenek'i

Reading Dede Korkut's "Yigenek" Through the Lens of Kohlberg's Moral Development Theory

Bilge Merve Karadağ¹

ÖZET

Dede Korkut Hikâyeleri Türk dilinin en önemli eserlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Bu hikâyeler Dede Korkut tarafından öncelikle sözlü anlatı geleneği olarak ortaya çıkmış, 15. yüzyılda ise yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. İçerik bakımından Türklere dair somut ve soyut kültürel varlıklar hakkında bilgi edinebildiğimiz bu metinlerden birinin Dresden diğerinin de Vatikan arşivlerinde ortaya çıkmasından itibaren Türkoloji alanında sayısız incelemeler ve araştırmalar yapılmıştır. Mevcut araştırmanın amacı, Dede Korkut hikâyelerinin üçünde toplam 18 kere adı geçen Kazılık Koca Oğlu Yigenek karakterini Kohlberg'in bilişsel ahlak gelişimi kuramı çerçevesinde incelemektir. Kohlberg, ahlaki gelişimin sosyal ve sosyal olmayan (fiziki) bilişsel gelişim içindeki bağlamsallaştırılmasını tanımlamak için ahlak ve ahlaki güdülenmeye dair teorik yaklaşımını "bilişsel gelişim" olarak adlandırmıştır. Kohlberg'e göre gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası düzeylerde kesintisiz olarak gelişen ahlaki değerler her düzeyde iki evreye ayrılmaktadır. Araştırmada Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramında sınırlarını belirlediği düzey ve evreler çerçevesinde Yigenek'in anlatılarda değinilen eylemleri, bakış açısı ve diyalogları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahlak gelişimi kuramı, Lawrence Kohlberg, Dede Korkut hikâyeleri, Kazılık Koca oğlu Yigenek, Türk edebiyatı

ABSTRACT

Dede Korkut's stories are considered some of the most important works of the Turkish language. These stories were first created by Dede Korkut as an oral narrative tradition and recorded in writing in the 15th century. Since the two copies of this text, by which we can learn about the concrete and abstract cultural assets of Turks, have been found—one in Dresden and one in the Vatican archives—numerous studies have been conducted in Turcology. The current research examines the character of Yigenek, The Son of Kazılık Koca, who has been mentioned 18 times in 3 of Dede Korkut stories, within the framework of Kohlberg's theory of cognitive moral development. Kohlberg called his theoretical approach to morality and moral motivation "cognitive developmental" to describe his contextualization of moral development within social and non-social (physical) cognitive development. According to Kohlberg, moral values that develop continuously at pre-traditional, traditional, and post-traditional levels are divided into two phases at each level. The name Yigenek appears in 18 places throughout the work, including the story in which he is the main character. Because of this frequency, the Yigenek character was chosen as the subject of study because of the many specified emotions, thoughts, and actions from Kohlberg's moral development theory.

Keywords: Theory of moral development, Lawrence Kohlberg, Dede Korkut hikâyeleri, Yigenek, Turkish literature

¹Tezli yüksek lisans mezunu, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

ORCID: B.M.K. 0000-0002-4792-2876

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Bilge Merve Karadağ,
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-mail: blgkaradag@gmail.com

Başvuru/Submitted: 10.06.2020

Kabul/Accepted: 15.12.2020

Atıf/Citation:

Karadağ, B. M. (2021). Kohlberg'in ahlak gelişimi teorisine göre Dede Korkut'un Yigenek'i. *TUDED*, 61(1), 205–220.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2020-0043>

EXTENDED ABSTRACT

This study is an interdisciplinary text analysis and categorization study that takes advantage of psychology and Turcology knowledge. The main character Yiğenek, from Dede Korkut's story "Kazılık Koca Oğlu Yiğenek" is analyzed according to the characteristics of the moral development phases of Kohlberg, whose theory had a great impact on 20th century psychology. Kohlberg's vision of moral developmental psychology began with the exploration of the psychological understanding of cognitive considerations when making decisions. His work was decidedly interdisciplinary, grounded in the philosophy of Emmanuel Kant, James Mark Baldwin, and John Rawls, in the pragmatism of John Dewey, the sociology of Emile Durkheim, the psychology of William James, the political theory of John Rawls, and the communication theory of Jürgen Habermas (Zizek, Nowak, & Garz, 2015, p. 8). The current research also comprises a combination of separate scientific areas of use. The stories of Dede Korkut, which reflect the culture of Turkish society and are one of the most important works of the Turkish language, are often chosen as a research topic in scientific studies on Turkish language and literature, because these narratives provide important information about all the cultural facts that exist in the daily lives of the Oğuz people.

This research examines Dede Korkut's heroes, who were created as part of the oral tradition centuries ago. Studies about Dede Korkut's stories are increasing today. The main question of the research is how the male Turkish alpine character found in these stories, which are thought to have been transcribed in the 15th century, will come to life in a psychological theory. Muharrem Ergin (2003, p. 3) is one of the greatest scholars of Turkish literature. In the preface of his book on Dede Korkut, he writes that Fuat Köprülü had always said, "If you put all the Turkish literature on one of the scales and Dede Korkut on the other side, Dede Korkut outweighs them all." In these stories, Yiğenek is mentioned frequently when it comes to battling and victory, and he even has a story in his name. What are the world view, values, and social life of the character of Yiğenek, son of Kazılık Koca. The aim here is to get to know the character of Yiğenek, which is described as a person who grows up in the Oğuz culture where the individual is for the whole community and the community is for the individual. The question of the depiction of the alpine male character that will be a role model for the youth of the Oğuz community is answered at the end of this research. The moral development theory mentioned at the beginning of the article was chosen as the most useful theory that offers an inclusive method for this purpose.

There are many researches about this topic, Dede Korkut, and have become more and more deeply and diversified. But considering Kohlberg's Moral Theory, in particular, the studies that combine Kohlberg's theory with stories from Old Anatolian Turkish literature, such as Dede Korkut's stories are numbered (Dağaşan, Erginsoy Osmanoğlu, & Erdağı Toksun, 2017; Yılmaz, 2019). We hope this research will take its place among these works and contribute to other Turkish literature and Turkish language research. The data obtained in this study are summarized and interpreted according to the previously determined themes and are analyzed

and classified within the framework of Kohlberg's theory of moral development. Firstly, in Section 2.1, text analysis was conducted, and it was investigated whether the name Yigenek is used in the other narratives and how it is depicted if it is used. After this research, the references to the Yigenek character were determined throughout the text, and Yigenek's associations with the situations throughout the book were examined. In this context, after all the physical and characteristic features of Yigenek were determined, they were interpreted in accordance with Kohlberg's theory of moral development in Section 2.2 and the moral development stage in which the main character appropriately belongs.

GİRİŞ

Bu araştırma, psikoloji ve Türkoloji alanındaki bilgilerden yararlanılarak hazırlanmış disiplinlerarası bir metin analizi ve sınıflama çalışmasıdır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde bulunan ve Kazılık Koca Oğlu Yiğenek adlı anlatılardan birinin ana karakteri olan Yiğenek, 20. yüzyıla büyük etkisi olan Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisindeki evrelerinin özelliklerine göre analiz edilmiştir. Kohlberg'in ahlak gelişimi psikolojisine dair görüşleri bilişsel karar verme mekanizmalarının (Kohlberg'in ahlaki muhakeme evreleri) psikolojik olarak yansıtıldığının keşfedilmesiyle başlamıştır. Kohlberg'in bahsi geçen incelemeleri özellikle Emmanuel Kant, James Mark Baldwin ve John Rawls'un felsefesi, John Dewey'in pragmatizmi, Emile Durkheim sosyolojisi, William James psikolojisi, John Rawls politik teorisi ve Jürgen Habermas'ın iletişim teorisine temellenen oldukça disiplinlerarası çalışmaları (Zizek, Nowak, & Garz, 2015, s. 8). Kendisi disiplinlerarası çalışmalar yapan ilk psikologlardandır. Mevcut araştırma da birbirinden ayrı görünen alanların birliğinden meydana gelmektedir. Türk toplumunun kültürünü yansıtan ve Türk dilinin en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut hikâyeleri bugün Türk Dili ve edebiyatını konu alan bilimsel incelemelerde sıkça araştırma konusu olarak seçilmektedir. Bunun sebebi, bu anlatıların Oğuzların gündelik yaşamlarında var olan tüm kültürel olgulara dair önemli bilgiler sunuyor olmasıdır. Bu araştırma yüzyıllar öncesinde sözlü anlatım geleneğinin bir parçası olarak yaratılmış Dede Korkut hikâyelerinin kahramanlarını incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu tip çalışmaların sayısı günümüzde hızla artmaktadır. Araştırmanın ana sorusu 15. yüzyılda yazıya aktarıldığı düşünülen bu hikâyelerde bulunan erkek Türk alp karakterinin psikolojik bir kuramda nasıl hayat bulacağıdır. Muharrem Ergin (2003, s. 3) kitabının önsözüne Türk edebiyatı tarihinin en büyük âlimi Prof. Fuat Köprülü'nün, derslerinde söylediği “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar” diyerek başlamaktadır. Muharrem Ergin, doktora tezini hazırlarken halihazırda nüshaları bulunan yazma eserlerden faydalanmıştır.

Ergin'in kitap haline getirdiği bu hikâyelerde sıra akın yapmak ve zafer kazanmaya geldiğinde ismi sıkça anılan ve hatta kendi adına bir hikâyeye sahip olan Yiğenek karakteri kimdir? Bu karakterin dünya görüşü, değerleri, bakış açısı nedir ve sosyal yaşantısı nasıldır? Bu sorulara yanıt aramaktaki amaç toplumun fert, fertlerin de topluluk için yaşadığı Oğuz kültürü içinde büyüyen biri olarak anlatılan Yiğenek karakterini daha yakından tanımaktır. “Dede Korkut anlatılarında Oğuz topluluğunun gençlerine rol model olacak alp erkek karakteri nasıl betimlemektedir?” sorusu bu araştırmanın sonunda ortaya çıkmaktadır. Bu amaç için kapsayıcı bir yöntem sunan en kullanışlı kuram olarak yazının başında da bahsedilen “ahlaki gelişim kuramı” seçilmiştir.

Özelde Kohlberg'in teorisini Türk edebiyatından hikâyelerle buluşturan araştırmalar sayılıdır (Dağaşan ve ark., 2017; Yılmaz, 2019). Mevcut incelemenin de bu araştırmalar arasında yerini alarak Türk edebiyatı ve Türk diline katkıda bulunması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada

elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Veriler, Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı çerçevesinde analiz edilip sınıflandırılmıştır. Öncelikle bölüm 2.1'de metin incelemesi yapıp, Yigenek isminin ana karakteri olduğu Kazılık Koca oğlu Yigenek'ten başka bir yerde kullanılıp kullanılmadığı, eğer kullanılıyorsa nasıl betimlendiği araştırılmıştır. Bu araştırmadan sonra metin boyunca Yigenek karakterine yapılan gönderimler saptanmış, Yigenek'in ismi kullanılmayan kısımlarda da hangi durumlarla nasıl ilişkilendirildiği gözlemlenmiştir. Bu çerçevede Yigenek'e dair bütün fiziksel ve karakteristik özellikler saptandıktan sonra bunlar bölüm 2.2'de Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramına göre yorumlanmış ve anlatının ana karakterinin uygun düştüğü ahlak gelişimi evresi saptanmıştır.

1. Dede Korkut ve Hikâyeleri

Dede Korkut hikâyeleri Türk tarihine dair çeşitli vasıfları aktaran birer Milli destandır (Ergin, 2003, s. 3-9). Sepetçioğlu (2010, s. 26) Dede Korkut'un Oğuzun Bayat boyundan olup Urfa Başkırtları'nın Dede Korkut'u kendi oymaklarının ilk büyük atası olarak kabul ettiklerini belirtmektedir. Dede Korkut'un babasının Kara Hoca ya da Karmış adında biri olduğu kayıtlara geçtiğini ve bunlardan Kara Hocanın büyük ihtimalle bir lakap olduğunu anlatmaktadır. Dede Korkut hikâyeleri ise Türk dilinin en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Öyle ki Ergin (2003, s. 3) kitabının önsözüne Türk edebiyatı tarihinin en büyük âlimi Prof. Fuat Köprülü'nün, derslerinde söylediği “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar” diyerek başlamaktadır. Dede Korkut hikâyeleri tür itibarıyla sözlü geleneğe ait anlatılardır. Fakat bu anlatıların 14. ve 15. yüzyıllarda yazıya geçirildiği kabul edilmektedir. Öncül (2008, s. 574-575) bu anlatıların Oğuzname'nin bir bölümünü oluşturduğunu, destandan hikâyeye geçiş süresini gösterip Türklerin sosyal yaşamlarına ve kültürüne dair bilgileri aktardığını söylemektedir. Dede Korkut hikâyelerinin içeriğinde “Oğuz Türklerinin Gürcüler, Abazalar, Trabzon Rumları ile yaptıkları dış savaşlar anlatılır; yeni vatanda yerleşen Türk boylarının kendi iç çarpışmaları hikâye edilir.” (1987, s. 399). Pehlivan (2014, s. 20) tezinde Dede Korkut kitabında nüsha farklılıklarına değinerek “Türkoloji dünyasının ilk keşfettiği nüsha Dresden'dedir. On iki boydan oluşan bu nüsha üzerinde araştırmalar yapılmaya başlanmış, 1950 yılında Vatikan'da ikinci bir nüshanın bulunması bu durumu çok değiştirmemiştir” demektedir. Bu nüshalardan Vatikan nüshasının 1990'ların sonuna dek “üvey evlat” muamelesi gördüğü de eklenmektedir. Buna rağmen mevcut araştırmada da neşri kullanılan Ergin'in de Dresden nüshasının eksikliğini savunduğu belirtilmektedir. Hikâyelerde aile kavramı içinde erkek çocuk ve bu çocuğun gelişiminde aileye boya faydalı olacak bilgileri öğrenip uygulamasının önemi sürekli tekrar edilip vurgulanan bir unsurdur. Kitabın bütünü ele alındığında erkek çocukların 15-16 yaşına erdiği vakitten önceki hayatlarına dair pek bir bilgi verilmemesi, çocuğun bu yaşa eriştiğinde gerçekleştireceği bir kahramanlık sonucunda toplumda yetişkin bir erkek birey olarak kabul edilmeye başlandığının bir göstergesidir. Karakaş da Dede Korkut Hikâyelerinde Tutsaklıktan Kurtarma” Motifi ve “Bey Oğulları” Arasındaki İlişki (Karakaş, 2013) başlıklı çalışmasında aynı yaşlara gelen erkek çocukların kahramanlık göstermelerinin bir aracı olarak tutsaklıktan birini kurtarma motifinin işlenişini Dirse Han'ın oğlu Boğaç Han Boyu, Kazılık Koca oğlu

Yigenek Boyu, Salur Kazan Tutsak olup Oğlu Uruz Çıkardığı Boy, Uşun Koca oğlu Segrek Boyu, Begil Oğlu Emren Boyu hikâyeleri çerçevesinde incelemiştir. Bahsi geçen bu hikâyelerde beş ana karakter olan erkek çocukların hepsi ya babalarını kurtarmakta ya da tutsaklığa engel olmaktadır. Dede Korkut'un Kazılık Koca oğlu Yigenek hikâyesinde yer alan diyaloglar takip edildiğinde, daha önce Kaplan'ın (2006, s. 21) "Dede Korkut Oğuzları, umumiyetle din duygusu ile alakalı olmayan, sadece insanın kendi kuvvetine dayanan bir Alplık fikrine sahip bulunuyorlar" ifadesiyle çelişen bir husus ön plana çıkmaktadır. Hikâyede Yigenek'in 24 sancak beyiyle akın ettiği kalenin beyi Arşın oğlu Direk'in üzerinde 24 kudretli beyin bir yara bile açamamasına ve yenilmelerine rağmen, Yigenek'in Allah'a dua edip Direk'e saldırdığında altı parmak derinliğinde yara açıp başını gövdesinden ayırabilmesi, hikâyede Allah'a dair verilen önemli mesajlardan biri olarak saptanmıştır ve bu konu ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Muharrem Ergin'in (2003) Dede Korkut'un hikâyelerini derlediği kitabında Kazılık Koca Oğlu Yigenek ismi tam lakabıyla ilk önce Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Destan'da (s. 34) bir kez geçmektedir. Sonra ve sırasıyla Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda bir kere tam lakabı (s. 37) ve bir kere sadece Yigenek (s. 58) olarak, Kazan Bey Oğlu Uruz Beyin Esir Olduğu Destan'da (s. 73) ve kendisinin ana karakter olduğu Kazılık Koca Oğlu Yigenek Destanı'nda (s. 98-103) olmak üzere toplam 18 yerde kullanılmaktadır.

Yigenek Bayındır Han'ın veziri Kazılık Koca'nın oğludur. Kazılık Koca bir gün "şarabın keskininden" içip Bayındır Han'dan akın için izin ister ve istediğini alır. Adamlarını toplayıp Düzmürd Kalesi'ne giden Kazılık koca, kalenin beyi olan Arşın oğlu Direk Tekür ile savaşta yenilmiş ve kalede tutsak kalmıştır. Savaşı kaybeden yiğitleri kaçırmıştır. Hikâyenin bu kısmında Kazılık Kocanın akına gitmeden önce hatununu gebe bıraktığı ve oğlanın tutsaklık olayı gerçekleştiğinde bir yaşında olduğu söylenmektedir. Bebek oğlandır. İsmi Yigenek koyulur ve babasının, yaşadığı bir kalede tutsak olduğu kendisinden saklanır. Bu hadiseyi dile getirmek yasaklanmıştır. Kazılık Koca tam 16 yıl kalede esir olarak tutulmuştur. Bu sürede sonradan Yigenek'in dayısı olduğunu anlayacağımız Emen burada tam altı defa akına gidip kaleyi alamamıştır denilse dahi kendisinin Yagenek'in rüyasında yaptığı konuşmada yedi defa gittim geldim demektedir. Yigenek'in 15 yaşında bir yiğit olduğu da aktarılmaktadır. Bir gün Yigenek ve Kara Göne oğlu Budak laf dalaşına girince Budak sinirlenir ve ona orada laf edeceğine gidip erkekse babasını kurtarmasını söyler. Bunu duyan Yigenek hemen tıpkı babasının yaptığı gibi Türkistan'ın direği Bayındır Han'a gider ve odan kendisine asker verip kaleye göndermesini ister. Bayındır han Yigenek'in yanına Kıyan Selçuk oğlu Deli Dündar'ı, Eylük Koca oğlu Dülek Evren'i, Yağrınıcı oğlu Kalmış'ı, Toğsun oğlu Rüstem'i, Deli Evren'i, Soğan Sarı'yı ve yirmi dört kahraman sancak beyini verir. Toplanıp gitmeye hazırlanan yiğitler gece uyuduğunda Yigenek rüyasında dayısı Emen'i görür ve bir uyarı alır. Emen, Yigenek'e kaleye gitmemesini ve giderse kaybedeceğini söyler. Yigenek cevabında mealen sen paralı askerlerle iş tuttuğun için kaleyi alamadın ben adı belli yiğitlerle gidiyorum der ve aslında burada, hasmından kaçmazsan erlik güzel diyerek Emen'i eleştirmektedir. Rüyadan sonra Emen'in de yakınlarında olduğu kuvvetlerin birleşip kaleye gittikleri söylenir. Kaleye vardıklarında Arşın oğlu Direk Tekür 24 sancak beyini de alt eder ve sıra en son Yigenek'e gelir. Yigenek Allah'a sığınır ve dua eder.

Önce Arşın oğlu Direk Tekür'ü yaralar, kaleye kaçan Direk'i kovalayıp en sonunda kılıcıyla başını gövdesinden ayırır. Sancak beylerinin yanına dönüp onları yanına alır ve kaleye gidip babasını kurtarıp orayı hem kendileri için hem de Bayındır Han için yağmalayıp geri döner. Bu kısımda Kazılık Kocanın, akına giderken hanımının hamile olduğunu bildiğini anlıyoruz. Esirlikten kurtulduğunda da erlere sorduğu tek şey bebeğin (Yigenek) cinsiyeti olmuştur. Bu soruya cevabı Yigenek, kendisi öne çıkararak verir.

Bu hikâye dışında Yigenek yardıma ihtiyaç olunca kılıcını kapıp koşan bir yiğit alp olarak betimlenmektedir. Bu bilgiler veriler kısmında işlenecektir.

2. Lawrence Kohlberg ve Ahlak Gelişimi Kuramı

Lawrence Kohlberg 1927 senesinde Amerika'da doğup 1987 senesinde de kendi hayatına son vererek öldüğü bilinen bir psikologdur. Walsh'ın (2000, s. 37) aktardığına göre, "1971 yılında Orta Amerika, Belize'de gerçekleştirdiği kültürlerarası araştırmaları sırasında tropikal bir hastalığa yakalanmış, hastalığı sebebiyle 16 yıl boyunca fiziksel rahatsızlıklarının yanında ağır depresyonla da mücadele etmiştir. 19 Ocak 1987'de tedavi gördüğü Massachusetts Hospital'dan ayrılmış ve Atlantik okyanusuna atlayarak intihar etmiştir". Kohlberg aslında bir zamanlar birlikte çalıştığı Piaget'in ahlak kuramından esinlenmiş ve bu teoriyi geliştirerek kendi kuramını oluşturmuştur. Gümü (2015, s. 20), Kohlberg'in de Piaget gibi çocuk ve yetişkinlerin, belirli durumlar karşısında davranışlarını yöneten kuralları nasıl tanımladıklarını incelediğini, ancak Kohlberg'in araştırmasını Piaget'in çocukları oyunlarında gözlerken yaptığı gibi değil de çocuklara ahlaki ikilemleri kapsayan belirli durumlar vererek onlara bu durumlarda nasıl tepkide bulunacaklarını sorarak yürüttüğünü yazmaktadır. Bu bilgilerin yanı sıra Gibbs (2014, s. 81), Kohlberg'in Amerikan psikolojisinde bilişsel ahlak gelişimi alanını neredeyse tek başına icat ettiğini belirtmektedir. Brown ve Herrnstein (1975, s. 307-308), "konu seçimi (yani ahlak-morality) onu Amerikan psikolojisinde "garip ördek" (odd duck) gibi bir şey yapmıştı. Psikanaliz (ve bunun göreliliği), davranışçılık ve kültürel antropolojiyle ilişkili olan güncel hiç bir bilim adamı ahlak ya da ahlaki yargı gelişimi gibi kelimeler kullanmamaktaydı" demektedir. Buna rağmen bahsettiğimiz sosyal bilimler akademisyenleri, Kohlberg'in ahlakın kültüre göre değişen bir şey olmadığına dair ve farklı kültürler arasında bireylerin ahlaki yargı biçimlerinin yeterliliğine dair olan savlarını ve kanıtlarını görmezden gelememişlerdir. Kohlberg, ahlaki gelişimin sosyal ve sosyal olmayan (fiziki) bilişsel gelişim içindeki bağlamsallaştırılmasını tanımlamak için ahlak ve ahlaki güdülenmeye dair teorik yaklaşımını "bilişsel gelişim" olarak adlandırmıştır. Kohlberg ahlak kuramını geliştirirken "ahlak" kavramının tanımını ahlaki sorgulamalara dayandırmaktadır. Ahlaki sorgulama, neyi yapmanın zorunlu ve doğru olduğunu ortaya koyan hükümler olup gerçeğin tanımlayıcı bir yargısı değil salt değer yargıdır. Hak, görev ve sorumluluklara dair evrenselleştirilebilir hükümler, bu kapsamda ele alınmaktadır. Dolayısıyla ahlaki yargılar bireylere farklı kişilerin iddialarının, görev, hak ve sorumluluklarının birbiriyle zıtlaştığı durumlarda ne yapmaları gerektiğini anlatır. Kohlberg kesin doğru veya yanlış üzerinden değerlendirmeler yapmak yerine gerçekleştirilen eylemlerin bağlama göre ahlaki yargılar çerçevesinde eleştirilebileceğini düşünmektedir. Örneğin Kohlberg'in sunduğu Heinz İkilemi'nde:

“Avrupa’da bir kadın kanserden ölmek üzeredir. Doktorlar bir ilacın kendisini kurtarabileceğini söylemektedirler. Radyum ile yapılan bu ilaç aynı kasabada yaşayan bir eczacı tarafından keşfedilmiştir. İlacın yapımı oldukça pahalıdır, ancak eczacı ilacı maliyetinin 10 katına satmaktadır. Radyum için 200\$ ödediği halde bir doz ilaç için 2000\$ istemektedir. Hasta kadının eşi, Heinz ilacı satın alabilmek için her çareye başvurmuş, ancak paranın yarısını toplayabilmiştir. Bunun üzerine eczacıya giderek karısının ölmek üzere olduğunu anlatmış ya kendisine ilacı daha ucuz vermesini ya da ilacın kalan parasını daha sonra ödemeyi istemiştir. Ancak eczacı bunu kabul etmemiş, “Bu ilacı ben buldum ve para kazanacağım.” demiştir. Çaresiz kalan Heinz sonuçta bir gece gizlice adamın dükkânına girmiş ve eşi için ilacı çalmıştır.”

Heinz bu davranışı sergilemeli miydi, neden, Heinz karısını sevmeseydi hikâye değişir miydi, eğer ölen kişi bir yabancı olsaydı hikâye değişir miydi, kadın ölürse polis eczacıyı tutuklamalı mı gibi sorular sormaktadır (Kohlberg & Kramer, 1969, s. 110). Sorusunu yine Kohlberg “tüm mülkler (ilaçlar vb) yalnızca göreceli değere sahip olduğundan ve yalnızca insanlar koşulsuz değere sahip olabileceğinden insan yaşamını - ya da kaybını - mülkiyet haklarını korumak için bir araç olarak düşünerek hareket etmek mantıksız olacaktır” (Kohlberg L. , 1971, s. 209) olarak cevaplamaktadır. Bu soruda Kohlberg bu ikilemin sonucunda verilen kararın doğru ya da yanlış olmasına bakmamakta sadece bu ikilemleri değerlendirirken bireylerin hangi dayanakları ortaya koyup karar verdiklerini incelemektedir.

Kohlberg (1958), 1955 senesinde doktora tez çalışmasına başlarken çıkış noktası Jean Piaget’in çalışması olmaktadır. Kohlberg, Piaget’in (Piaget, 1965) klasik Çocuk Ahlakı Yargısı’nda ahlak için destekleyici istikrarlı bir bilişsel gelişimsel gelişme potansiyeli ve özellikle de evrensel bir ahlaki yargı dizisi görmüştür. Piaget kendi kuramında sosyal sınıf, kültür, cinsiyet, ırk vb. faktörleri arasında “değişmez” olabilecek ahlaki düşüncenin ardışık şemalarını içeren bazı temel yaş eğilimlerini tanımlamıştır. Daha gelişmiş şemalar akran etkileşimi yoluyla “inşa” edilmektedir. Her ne kadar sosyal sınıf, kültür ve diğer faktörler sosyal bir bakış açısı edinmeyi sağlayıp çocuğun ahlaki gelişimini etkileyebilse de, gelişimsel sıralamayı değiştirmemektedir. Bilişsel ahlaki gelişim yaş ilerledikçe ilkel örgütlenme ve yapılardan daha gelişmiş yapılara doğru sürekli ve aralıksız olarak değişen fakat kültürler arası etkenlere göre değişmeyen dizilerle ilişkili olmaktadır.

Kohlberg ahlak gelişimini üç büyük düzey içerisinde ele almaktadır. Bunlar:

1. Düzey: Gelenek Öncesi Düzey
 1. Evre: İtaat ve Ceza Eğilimi
 2. Evre: Bireycilik ve Çıkara Dayalı Alışveriş
2. Düzey: Geleneksel Düzey
 3. Evre: İyi Çocuk Eğilimi
 4. Evre: Kanun ve Düzen Eğilimi

3. Gelenek Sonrası Düzey

5. Evre: Sosyal Anlaşmalara ve Yasalara Uyuma eğilimi

6. Evre: Evrensel Ahlak Evresi

Düzeyler içinde yer alan ve hiyerarşik bir sıra izleyen dönemlerin her birinde yeni bir zihinsel örgütlenme, buna bağlı olarak da dünyaya farklı bir bakış açısı ortaya çıkmaktadır.

Bu düzey ve evreler temel olarak şu şekilde açıklanmaktadır (Duska & Whelan, 1975, s. 45-47):

Gelenek öncesi düzeyde bireyin kendi gereksinim ve arzuları toplumdaki diğer bireylerin haklarından daha önemlidir. Bu gereksinim ve arzulara ulaşırken kazanmak ve cezadan kaçınmak düşüncesi ön plandadır. Bu düzeyde çocuk geleneksel kurallara duyarlı olmakla birlikte bu kurallara uyulup uyulmamasının ceza, ödül gibi sonuçları olacağını bilmektedir. Birinci evrede kişi kurallara kural koyucu yetişkinlerin fiziksel gücü veya yaptırımları bağlamında uyar. Eylemin fiziksel sonuçları, eylemin anlamı veya değerinden bağımsız olarak iyi veya kötü olduğunu belirler. İkinci evrede insani ilişkiler bir alışveriş gibi görülmektedir. Bireyin kendi çıkarları hala önemli olmakla birlikte kendi isteklerine ulaşmak için başkalarının isteklerine de katkı sağlanabilir. Mütakabiliyet yani karşılıklılık sadakat, şükran duyma, minnet etme gibi duygulardan değil çıkar ilişkisinden doğmaktadır.

Geleneksel düzeyde aile, çevre, toplum gibi unsurlar dikkate alınıp ihtiyaçları gözetilir. Yani empatik düşünme yeterliliği gözlemlenmektedir. Bu evrede birey için toplumsal onay alma, takdir ve toplumsal düzenle uyumlu olma önem kazanmıştır. En basit haliyle birey herkesin hak, istek ve arzularını kendininkilere verdiği önem kadar önemli görmektedir. Bu düzeyin üçüncü evresi olan iyi çocuk eğiliminde başkalarına yardım eden “iyi davranış” yine başkaları tarafından onay görür. Bu evrede birey stereo tipik genelleme ve normlarla tam bir uyum içerisindedir. Dördüncü evre olan kanun ve düzen eğiliminde otoriteye, sabit kurallara ve toplumsal düzenin korunmasına yönelik bir eğilim vardır. Doğru davranış otorite ve düzenin korunması için kişinin görevini yerine getirmesini, saygı gösterilmesini içerir.

Gelenek sonrası, özerk ya da ilkeli düzeyde ahlaki muhakemede odak sosyal anlaşma ve ahlaki ilkelere taşınmıştır. Herkesin uyması gereken evrensel bir ahlak ve bunun ilkeleri olmakla birlikte toplumsal hayat buna göre düzenlenmelidir. Bu düzeyde yer alan beşinci evre sosyal anlaşmalara ve yasalara uyma eğilimi ismini almaktadır. Doğru eylem genel bireysel haklar ve standartlar açısından tanımlanma eğilimindedir. Bu eylemler tüm toplum tarafından eleştirel olarak incelenmiş ve üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Yani artık körü körüne bir otoriteye bağlılık değil, eleştiri de mevcuttur. Kişisel değerlerin göreliliği konusunda açık bir farkındalık vardır. Evrensel ahlak evresinde ise artık birey evrensel ahlak ilkelerine kendi bağımsız muhakemesiyle ulaşabilmektedir. Hak ve doğruluk, bireyin kendi vicdanı yoluyla mantığa, evrenselliğe ve tutarlılığa hitap eden etik ilkeler ile tanımlanmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 224). Veriler durum belirlemeye yönelik olan tarama modeli ile belirlenip bahsi geçen ahlaki gelişim kuramı çerçevesinde analiz edilip sınıflandırılmışlardır. Öncelikle bölüm 2.1'de metin incelemesi yapıp Yiğenek isminin ana karakteri olduğu Kazılık Koca oğlu Yiğenek'ten başka bir yerde kullanılıp kullanılmadığı, eğer kullanılıyorsa nasıl betimlendiği araştırılmıştır. Bu araştırmadan sonra metin boyunca Yiğenek karakterine yapılan gönderimler saptanmış, Yiğenek'in ismi kullanılmayan kısımlarda da hangi durumlarla nasıl ilişkilendirildiği gözlemlenmiştir. Bu çerçevede Yiğenek'e dair bütün fiziksel ve karakteristik özellikler saptandıktan sonra bunlar bölüm 2.2'de Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramına göre yorumlanmış ve anlatının ana karakterinin uygun düştüğü ahlak gelişimi evresi saptanmıştır. Çalışma disiplinler arası bir araştırma olup psikoloji ve Türkoloji alanlarını ortak bir paydada birleştirerek gelecekte yapılacak araştırmalara örnek olması beklenmektedir.

Metin İnceleme

Bölüm 1.1'de de saptandığı üzere Kazılık Koca Oğlu Yiğenek ismi tam lakabıyla ilk önce Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Destan'da (s. 34) bir kez geçmektedir. Sonra ve sırasıyla Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanı'nda bir kere tam lakabı (s. 37) ve bir kere sadece Yiğenek (s. 58) olarak, Kazan Bey Oğlu Uruz Beyin Esir Olduğu Destan'da (s. 73), kendisinin ana karakter olduğu Kazılık Koca Oğlu Yiğenek Destanı'nda (s. 98-103) olmak üzere toplam 18 yerde kullanılmaktadır. Kazılık Koca oğlu Yiğenek hikâyesinin tam metni eklerde gösterilmiştir. Bunun yanı sıra metinde geçtiği paragraflar aşağıdaki gibidir:

Sayfa 34: ...Bunun ardında hanım görelim kimler yetişti: Dönüp baksa çalılımlı, kartal hünerli, süslü eklem kuşaklı, kulağı altın küpeli, kudretli Oğuz beylerini bir bir alından yıkıcı. Kazılık Koca oğlu Bey Yiğenek dörtlüye yetişti. Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim, dedi. Bunun ardınca görelim hanım kimler yetişti: Altmış ögeç derisinden kürk eylese topuklarım örtmeyen, altı ögeç derisinden külâh etse kulaklarını örtmeyen, kolu budu ırice, uzun baldırları ince, Kazan Beyin dayısı, at ağızlı Aruz Koca dörtlüye yetişti. Cal kılıcımı beyim Kazan, yetiştim, dedi...

Bu sayfa Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı destana ait olup hikâyelerde Yiğenek'in ilk kez ortaya çıkıp betimlendiği kısım olmaktadır. Yiğenek'in ön gönderimleri "kudretli Oğuz beyi, çalılımlı, kartal hünerli, süslü eklem kuşaklı, altın küpeli, yıkıcı" sözcükleridir. Dolayısıyla kendi hikâyesi dışında öncelikle fiziksel betimleme yapılmakta ve okur Yiğenek ile tanışmaktadır. Yiğenek bu hikâyede tıpkı onun hikâyesinde de başka Oğuz beylerinin olduğu gibi yardımcı unsur olarak kullanılmaktadır. Hikâyelerde yiğitler acil durum ve savaşlarda birbirinin yanına koşarak destek verirler.

Sayfa 37: ... Bayındır Han'ın karşısında Kara Göne oğlu Kara Budak yaya dayanıp durmuştu. Sağ yanında Kazan oğlu Uruz durmuştu. Sol yanında Kazılık Koca oğlu Bey Yiğenek durmuştu.

Pay Püre Bey bunları gördüğünde ah eyledi, basından aklı gitti, mendilini aldı, böğüre böğüre ağladı...

Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Destanında sayfa 37’de Yigenek Kara Budak’ın yanında sadece ayakta durmaktadır. Bu yiğitleri yan yana gören Pay Püre Bey kendisinin bir oğlu olmadığı için ağlar. Yani Yigenek ve erleri, arkadaşları bir Türk erkeği tarafından imrenilecek, evlat olarak arzulanacak niteliktedir. Onlar gibi bir erkek çocuğu olmayan Pay Püre Bey Allah Teala bana beddua etmiştir diyecek kadar üzgün ve umutsuzdur (hikâyenin ilerleyen kısmında oğlu doğar). Dolayısıyla burada Yigenek’e dair örtük bir betimleme var denilebilir. Yetişkin bir Oğuz beyinin bu Alplere bakıp kederlenmesi onların sadece başarılı birer yiğit savaşçı değil ahlak ve karakter olarak da sahip olunmak istenilecek evlatlar olduklarını göstermektedir. Yani içsel olarak da bu erler yetişkin beyler arasında kabul edilmişlerdir.

Sayfa 58: ... Kara Tekürü Deli Dünder kılıçladı yere düşürdü. Kara Arslan Meliki Kara Budak yere düşürdü. Derelerde kâfire kırgın girdi. Yedi kâfir beyi kılıçtan geçti. Beyrek, Yigenek, Kazan Bey, Kara Budak. Deli Dünder, Kazan oğlu Uruz Bey bunlar kaleye yürüyüş ettiler. Beyrek otuz dokuz yiğidinin üzerine geldi, onları sağ ve esen gördü. Allah'a şükreyledi. Kâfirin kilisesini yıktılar, yerine mescit yaptılar...

Aynı hikâyenin devamında bu sefer Kazılık Koca Oğlu Bey Yigenek tam lakabıyla değil sadece Yigenek olarak anılmaktadır. Bu durum sadece ona has bir durum olmamakta, hikâyelerin çoğunda ismi geçen yiğitlerden de onun gibi sadece isimleriyle söz konusu olduğu görülmektedir. Burada Yigenek arkadaşlarının yani diğer yiğitlerin yanında zafer kazanmakta, kaleyi ele geçirmekte ve sonrasında onlarla birlikte Allah’a şükür etmektedir.

Sayfa 73: ... Onun ardınca görelim kimler yetişti: Dönüp baksa çalımlı, kartal hünerli, süslü, eklem kuşaklı, kulağı altın küpeli, kudretli Oğuz beylerini bir bir attan yıkan, Kazılık Koca oğlu Bey Yigenek dörtnala yetişti. Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim dedi...

Kazan Bey Oğlu Uruz Beyin Esir Olduğu Destan’da Bey Yigenek tekrar yardıma ihtiyacı olan yiğit dostunun yardımına atılan çalımlı, kartal hünerli, süslü, eklem kuşaklı, kulağı altın küpeli, kudretli Oğuz beylerinin attan yıkabilecek güçte bir erkek olarak fiziksel özellikleriyle betimlenmektedir.

Sayfa 98-103 arasında Kazılık Koca oğlu Bey Yigenek başlıklı hikâye anlatılmaktadır. Metnin başlığı metnin konusunu yansıtmaktadır. Metnin işlevi tüm Dede Korkut anlatılarında olduğu gibi örnek alınması gerek davranışları örnekleyip ders verme niteliği taşımaktadır. Hikâyede anlatıcı bakış açısı tanık-gözlemci durumundadır ve sadece gördüklerini anlatmaktadır olduğundan dış odaklayımdır yani anlatıcı konumu itibariyle nesnelidir.

Sayfa 98-103 arası: ...Kazılık Koca esir olduğu vakit bir oğlancı var idi. Bir yaşında idi. On beş yaşına girdi, yiğit oldu. Babasını öldü biliyordu. Yasak eylemişlerdi, esir olduğunu oğlardan saklıyorlardı. O oğlanın adına Yigenek derlerdi. Günlerden bir gün Yigenek oturup

beyler ile sohbet ederken, Kara Göne oğlu Budak ile uyuşamadı. Birbirine söz atıştılar. Budak der: Burada boş laf edip ne yapıyorsun, mademki er diliyorsun, varıp babamı kurtarsana, on altı yıldır esirdir dedi. Yiğenek bu haberi işitince yüreği oynadı, kara bağı sarsıldı...

... Bayındır Han yirmi dört kahraman sancak beyini Yiğenek'e arkadaşlığa verdi. Beyler toplanıp hazırlıklarını yaptılar. Meğer o gece Yiğenek rüya gördü...

... Yedi defa vardım o kaleyi alamadım geri döndüm Benden daha er çıkmayasın Yiğenek'im dön dedi. Yiğenek rüyasında dayısına söylemiş...

... Yiğenek yine der: Kese kese yemeğe yahni güzel Kesme gününde kumandan hızlı güzel Daim geldiğince dursa devlet güzel, Bildiğini unutmasa akıl güzel Hasımından dönmese kaçmasa erlik güzel ...

... Sonra Kazılık Koca oğlu Yiğenek, taze yiğiticik yaradan Allah'a sığındı, ölümsüz mabudu övdü, der: Yücelerden yücesin Kimse bilmez nicesin Aziz Tanrı Sen anadan doğmadın...

... Kara başı bunaldı darda kaldı. Hemen döndü kaleye kaçtı. Yiğenek ardından yetiştii. Kale kapısına girmişken kara çelik öz kılıcı ile ensesine öyle çaldı ki başı top gibi yere düştü. Ondan sonra Yiğenek atını döndürdü. askerinin yanına geldi...

... Yiğenek burada söylemiş, görelim hanım ne söylemiş: Der: Develerin dişisini gebe koydun erkek oldu Kara elde koyununu gebe koydun koç oldu...

... Yiğenek babası ile görüştü. Ondan sonra geri kalan beyler görüştü. Sonra hep birden beyler kaleye yürüyüş ettiler, yağmaladılar. Babası ile Yiğenek gizli yaka tutarak koklaştılar, iki hasret birbiriyle buluştular, ıssız yerin kurdu gibi uluştular. Tanrı'ya şükürler kıldılar...

Sayfa 98-103 arası Kazılık Koca Oğlu Yiğenek Destanına denk gelmektedir. Hikâyenin ana hatlarına özetle bölüm 1.1'de değinilmiştir. Bu hikâye dinleyicilere Yiğenek hakkında en fazla bilgi veren hikâye olmaktadır. Ergin'in kullandığı bu nüshada hikâye ilerledikçe ortaya çıkan bilgilerin birkaçında uyumsuzluk olduğu saptanmaktadır. Örneğin Yiğenek'in dayısı Emen'in başta "... Kazılık Koca tam on altı yıl kalede esir oldu. Sonra Emen derlerdi bir kişi altı kerre varıp kaleyi alamadı" sözleriyle kaleye altı kere akın edip başarısız olduğu söylenmekteyken, Yiğenek'in riyasında gördüğü Emen "... Yel esti yağmur yağdı yükü koptu Yedi defa vardım o kaleyi alamadım geri döndüm Benden daha er çıkmayasın Yiğeneğim dön" demektedir. Rüyada geçen diyalog da İslamiyet'i kabul eden Türkler bağlamında hikâyenin ilerleyen kısımlarına gönderimde bulunmaktadır. Şöyle ki, Yiğenek dayısı Emen'e yiğitlerle değil beş akçeli süvarilerle akına gittiği için başarısız olduğunu söylemiş, fakat Düzmürd kalesine kendisinin savunduğu ve dayısının aksine yiğitlerle gitmesine rağmen yiğitlerin hepsi tek tek başarısız olmuştur. 24 kahraman sancak beyinin hepsi kâfir Arşın oğlu Direk'in karşısında ezilmişlerdir. Ne zaman ki Bey Yiğenek'in sırası gelir, o Allah'ın adıyla başlar, dua eder, ona sığınır ve diğer beylerin mızrak ve kılıçlarının etkisiz kaldığı yerde sadece onun kılıç darbesi kâfirden yara açıp başını gövdesinden ayırır. Bu motifin araştırmada incelenen

hikâyelerde önemli bir detay olduğu gözlemlenmektedir. Belki de Emen'in tek eksiği yiğitleri yanına almaması değil (çünkü Yigenek öyle yaptığı halde hepsi düştü) Allah'a da sığınmaması olarak kabul edilebilir.

Araştırmada sadece Yigenek'in isminin kullanıldığı kısımlar değil, bütün hikâyelerde bağlam içinde Yigenek'in hal ve tavırları incelenmiştir. Buna göre isminin geçmediği yerlerde gerek kendi ağzından anlatılarda gerekse eylemlerinde Yigenek'in "Ak sakallı Dede Korkut'tan öğüt aldım" demesinden laf dinleyen ve nasihate riayet eden biri olduğunu, "Gemi yapıp gömleğimi çıkardım yelken kurdum. İleri yatan denizi deldim geçtim" dediğinde becerikli, güçlü ve faydacı olduğu, "Yigenek oturup beyler ile sohbet ederken" lafından onun toplumda yerini aldığı ve söz sahibi olduğu, "Kara Göne oğlu Budak ile uyuşamadı. Birbirine söz atıştılar" ve "Yigenek bu haberi işitince yüreği oynadı, kara bağı sarsıldı. Kalktı. Bayındır Han'ın huzuruna vardı" ifadelerinden mantıklı davranıp kavgaları üstelemediğini, gerekeni yapmak için harekete geçtiğini gözlemlemekteyiz. Ayrıca başına buyruk hareketler sergilemeyecek babasının tutsaklığı için bile izin ve yardım isteyen saygılı birisidir. Burada Yigenek'in babasının tutsaklığının ona bildirilmemesi ve konunun yasaklanmasına karşın Budak'ın bir atışma esnasında bunu ona söylemesi boyda artık Yigenek'in bundan haberdar olması için karar alındığı hissi uyandırmaktadır. Kara Göne Oğlu Budak hikâyelerde "Deli Budak, Kara Budak" olarak geçmekte ve Yigenek ile aynı yaşlarda olduğu tahmin edilmektedir çünkü Pay Püre Bey erkek çocuk isterken yan yana duran bu yiğitlere bakmaktaydı. Dolayısıyla Budak'ın yanında yetişkin diğer Oğuz beyleri dururken böyle yasaklı bir sırrı Yigenek'e karşı dile getirmesinin onların izni olmadan yapılabileceği düşünülmektedir.

Ahlak Gelişimi Kuramının Yigenek'e Uygulanması

Bölüm 2.1'de saptanan metinsel bilgiler ve 1.3'de açıklanan kuramsal bilgiler bağlamında Kazılık Koca oğlu Bey Yigenek'in defalarca ait olduğu toplulukla birlikte ve onlar için eylemlerde bulunduğu saptanmaktadır:

- Kazılık Koca oğlu Bey Yigenek dörtnala yetişti. Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim, dedi (s. 34)
- Derelerde kâfire kırgın girdi. Yedi kâfir beyi kılıçtan geçti. Beyrek, Yigenek, Kazan Bey, Kara Budak. Deli Dünder, Kazan oğlu Uruz Bey bunlar kaleye yürüyüş ettiler (s. 58)
- Oğuz beylerini bir bir attan yıkan, Kazılık Koca oğlu Bey Yigenek dörtnala yetişti. Çal kılıcını ağam Kazan, yetiştim dedi (s. 73)
- Bana asker ver, beni babamın esir olduğu kaleye gönder dedi (s. 99)
- Beş akçeli süvarileri arkadaş ettin, Onun için o kaleyi sen alamadın (s. 100)
- Medet senden, Kara elbiseli kâfire at tepiyorum, İşimi sen yoluna koy (s. 102)
- Ondan sonra Yigenek atını döndürdü. Askerin yanına geldi. (s. 102)
- Sonra hep birden beyler kaleye yürüyüş ettiler, yağmaladılar. Babası ile Yigenek gizli

yaka tutarak koklaştılar, iki hasret birbiriyle buluştular, ıssız yerin kurdu gibi uluştular. Tanrı'ya şükürler kıldılar. Kalenin kilisesini yıkıp yerine mescit yaptılar. Aziz Tanrı adına hutbe okuttular. Kuşun alaca kanım, kumaşın arısını, kızın güzelini, dokuz katlı içlenmiş süslü elbise, cübbe Bayındır Han'a hisse çıkardılar. Geri kalanımı gazilere bağışladılar. Döndüler, evlerine geldiler (s. 103)

Metinde Yiğenek'in öncelikle kalıp söz biçiminde sadece “çal kılıcını ağam yetiştim” şeklinde ortaya çıkmasının dışında Bayındır Han'dan izin isterken konuştuğu görülmektedir. Burada Yiğenek Bayındır Han'dan izin isterken “bana yardım et babamı kurtarayım” demek yerine “bana asker ver, babamın eşir tutulduğu kaleye gideyim demesi” aslında kendisine ve babasına fayda sağlamanın yanı sıra kaleyi aldığı takdirde ganimetlerle kendi topluluğunun zenginleşmesini ve Bayındır Han'ın da zaferi olmasını düşündüğünün bir belirtisi olmaktadır. Yine ikinci bir uzun konuşmayı Yiğenek riyasında dayısı Emen ile yapmakta ve ona “gittin de babamı kurtaramadın” diye sitem etmek yerine yiğitlerle bir olmadığı için kaleyi alamadığı eleştirisini yapmaktadır. Dolayısıyla Kazılık Koca'nın esir olması metinde Kalenin alınmasına, savaşılmasına nazaran geri planda kalmaktadır. Yiğenek kaleye vardığında Allah'a dua ederken yine “babamı sağ salim kurtaralım, evimize dönelim” demek yerine, “Medet senden, Kara elbiseli kâfire at tepiyorum, İşimi sen yoluna koy” diyerek yine Allah adına savaşmasını, kâfire karşı zafer kazanma isteğini vurgulamaktadır. Yiğenek sonra kâfiri alt edip kalede babasını aramaz, askerinin yanına gelir. Kaleye yürürler, Bayındır Han ve gaziler için yağmalarlar. Yiğenek sadece babasını kurtarmakla kalmaz, din adına bir eylemde bulunur. Her hikâyenin sonunda olduğu gibi bu hikâyede de Allah'a şükür eder, kiliseyi yıkıp mescit yaparlar. Dolayısıyla bütün eylem, istek ve konuşmaların bireysel arzuları aşan bir yönü bulunmaktadır. Kişisel kazançlar bile toplumsal bir kazanımla geri dönmektedir. Açıkça görülmektedir ki Yiğenek'in eylemlerine her zaman sosyal değerleri yön vermektedir. Yiğenek'in hayatında herkesin niteliği ve konumu bellidir. Yiğenek üstlerinden izin alır, dostlarının yanında onlarla onlar için çarpışır ve öz isteklerini bile topluma fayda sağlamadan yapmaz. Babasının esir tutulduğu kaleye gitmek için eyleme geçiş hem İslami görevini hem erkek evlat olarak görevini hem de ganimetlerle toplumsal görevini yerine getirmiştir. Dolayısıyla hikâyelerde gereksiz yere konuşmayan, genelde hareket halinde olan Kazılık Koca oğlu Bey Yiğenek'in Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramı çerçevesinde geleneksel düzeyde bulunan dördüncü evre olan kanun ve düzen eğiliminde bulunduğu gözlemlenmektedir. Daha da detaylandırmak gerekirse, Bayındır Han'dan izin istediğinde bellidir ki izin verilmezse kaleye gitmeyecektir. Burada herkesin üstünde Oğuz beyinin kurallarına uyanın ailesinden bile önce gelmekte olduğu görülmektedir. Dolayısıyla düzeyde belirtilen “otoriteyi tanıma ve saygı duyma” bakış açısı hikâyede güçlü bir şekilde hissedilmektedir.

SONUÇ

Araştırmada Dede Korkut hikâyelerinde sıklıkla adı kullanılan Kazılık Koca oğlu Bey Yiğenek karakterinin metinde aktarılan diyalogları ve eylemleri incelenip Kohlberg'in bilişsel ahlak gelişimi teorisi bağlamında değerlendirilerek konu edilen kuramın hangi düzey ve evresine ait olduğu çözümlenmiştir.

Kazılık Koca oğlu Yiğenek'in hayatını toplumsal hayata ve kurallara göre düzenlediği. Babası olan Kazılık Koca'yı esir tutulduğu kaleden kurtarma eyleminde dahi öncelikle Oğuz Beyi Bayındır Han'dan kaleye akın etmek için izin istemektedir. Rüyasına giren dayısı Emen'e "sen babamı kurtarmadın" demek yerine "kaleyi alamadın" diye eleştirmesi, kalenin ele geçirilmesinde bunu babasını kurtarma olayı olarak değil de kâfire karşı kazanılan bir savaş olarak görmesi yine Yiğenek'in daha büyük bir toplumsal kazanç uğruna eylemlerini gerçekleştirdiğini göstermektedir. Alınan kale gaziler ve Bayındır Han için yağmalanır, ganimetler toplumsal zenginliklerine eklenecektir. Kale'nin kilisesi yıkılıp yerine Allah adına mescit yapılır dolayısıyla Yiğenek tek eylemle toplumun birden fazla alanına katkıda bulunmaktadır. Bu olaylar olurken de babanın kurtarılması motifi hikâyede sadece bir harekete geçirme aracı olarak kalmaktadır. Söylemlerde bile babanın kurtarılmasının kalenin kâfirlerden alınması karşısında ikincil öneme sahip olduğu gözlemlenmektedir. Yani toplumsal etkileri olacak bir eyleme karşılık kişisel kazancı olan bir eylem vardır. Bu ve bölüm 2.1 ile 2.2'de detaylıca listelenen diğer bilgiler bağlamında Kazılık Koca oğlu Yiğenek'in geleneksel düzeyin dördüncü evre olan kanun ve düzen eğiliminde i evresini yansıtan bir karakter olduğu saptanmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Banarlı, N. S. (1987). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Brown, R., & Herrnstein, R. J. (1975). *Psychology*. Boston: Little Brown.
- Dağışan, E., Erginsoy Osmanoğlu, D., & Erdağı Toksun, S. (2017). Dede Korkut Hikâyelerinin Kohlberg'in Ahlak Gelişim Kuramına Göre İncelenmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 5(11), 163-181. doi:DOI: 10.33692/avrasyad.509646
- Duska, R., & Whelan, M. (1975). *Moral Development A Guide To Piaget And Kohlberg*. Newyork: Paulist Press.
- Ergin, M. (2003). Dede Korkut Kitabı. (H. T. projesi, Dü.) İstanbul.
- Gibbs, J. C. (2014). *Moral development and reality: Beyond the theories of Kohlberg, Hoffman, and Haidt*. New York: Oxford University Press.
- Gümüş, E. (2015). Gümüş, E. (2015). Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramına Göre Ortaokul Öğrencilerinin Ahlaki Gelişim Düzeyi İle Cinsiyet Rollerinin İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Kaplan, M. (2006). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Karakaş, R. (2013). Dede Korkut Hikâyeleri'nde Tutsaklıktan Kurtarma ve Bey Oğulları Arasındaki İlişki. *Turkish Studies*, 8(1), 1867-1879.
- Kohlberg, L. (1958). The development of modes of moral thinking and choice in the years ten to sixteen. *Unpublished doctoral dissertation*. Chicago: University of Chicago.
- Kohlberg, L. (1971). From is to ought: How to commit the naturalistic fallacy and get away with it in the study of moral development . T. Mischel içinde, *Cognitive Development and Epistemology* (s. 151-235). Newyork: Academic Press.
- Kohlberg, L., & Kramer, R. (1969). Continuities and discontinuities in childhood and adult moral development. *Human Development*(12), 93-120.
- Öncül, K. (2008). Dede Korkut Hikayelerinde Savaşçı Kadın Tipi ve Animus Kavramı. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3(2), 574-581.
- Pehlivan, G. (2014). Dede Korkut Kitabında Yapı, İdeoloji Ve Yaratım . *Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı doktora tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Piaget, J. (1965). *Moral judgment of the child* (Çev. M. Gabain). Newyork: Free Press.
- Sepetçioğlu, M. N. (2010). *Dede Korkut*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Walsh, C. (2000, Ocak/Şubat). The Life and Legacy of Lawrence Kohlberg. *Society*, 37(2), 37-41.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2019). Kırşehir'den derlenen masalların Kohlberg'in zihinsel ahlaki gelişim kuramına göre incelenmesi. *Doktora Tezi*. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zizek, B., Nowak, E., & Garz, D. (2015). *Kohlberg Revisited*. Boston: Springer.